

Orta Asya Cumhuriyetlerinde Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

Prof. Dr. Ekrem Erdem (Erciyes University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Oğuzhan Türker (Erciyes University, Turkey)

The Relationship between Economic Liberalisation and Growth for the Central Asian Republics

Abstract

With the increase in globalization, the liberalisation tendencies have appeared on countries' economic policies as well as at other areas. The countries have performed liberalisation in almost all the areas of economy by increasing their economic growth. Economic liberalisation movements have especially intensified on foreign trade and finance. The aim of this paper is to exhibit the relationship between economic liberalisation and economic growth for the Central Asian Republics. There are few studies that examine the relationship between economic liberalisation and growth for the Central Asian Republics. In this paper, the relationship between economic liberalisation and economic growth has been tested for 1998-2011 period on the six Central Asian Republics which are Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan. Nine variables about economic liberalisation have been taken into account in the analysis. We reached two main results. Firstly, the countries have high index scores in terms of business freedom, trade freedom, fiscal freedom, government size and monetary freedom, while they have low index scores in terms of investment freedom, financial freedom, property rights, freedom from corruption. Secondly, there is no long-term relationship between economic freedom and growth for all countries. The available relations that we found out are short-term character.

JEL code: F43

1 Giriş

Önceden geleneksel korumacı politikalar uygulayan ülkeler, küreselleşmenin hız kazanmasıyla ekonomilerini dışa açmaktadırlar. Dışa açılma, sadece ihracatın artırılmasından ibaret değil, tüm mal ve hizmet akımlarını serbestleştirerek dış piyasalarla bütünleşmektir. Bu olgu ekonomik serbestlik olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik serbestleşmeye giden ülkelerde son dönemde görülen büyüme hızı artışları, diğer ülkeleri de özellikle ticaret ve finans başta olmak üzere pek çok ekonomik alanda serbestleşmeye itmiştir. Ayrıca Sovyet Bloku'nun çöküşüyle dünyada serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşmıştır. Bu durumun siyasal anlamda bağımsızlığını kazanan Türkî Cumhuriyetler üzerinde ne tür etkiler doğurduğu, araştırmaya değer bir konu olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, eski demir perde olarak bilinen Sovyet Bloku'nun çökmesi sonucu, altı Türkî Cumhuriyet ülkesinde (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) ekonomik serbestlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi 1998-2011 dönemi itibarıyla incelemektir. Söz konusu dönemin seçilme nedeni, ekonomik serbestlikle ilgili verilerin sadece ilgili dönem için elde edilebilmiş olmasıdır.

Türkî Cumhuriyetler'de ekonomik serbestlik ve büyüme ilişkisini inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar da genellikle dış ticaret ile büyüme arasında ilişki kurmuşlardır. Ekonomik serbestlikle ilgili değişkenler ve büyüme arasındaki ilişkiyi doğrudan analize tabi tutan çalışma sayısı nadirdir. Çalışmanın bu bakımdan önemli olduğuna inanıyoruz.

Çalışmada kısa literatür özetinin ardından Türkî Cumhuriyetler'in dokuz ekonomik serbestlik değişkeni açısından durumları incelenecek; ardından ülkelerin genel ekonomik serbestlik dereceleri ve büyümeleri arasındaki ilişki ortaya konulacaktır.

2 Literatür Özeti

Dışa açık ülkelerin büyüme hızlarındaki olumlu gelişmeler ekonomik serbestliğe olan ilgiyi artırmıştır. Bu bağlamda ülkeler dış ticaret, finans ve yatırımın önündeki engelleri kaldırarak ekonomilerini serbestleştirmeye çalışmışlardır.

Ticari serbestliğin başlangıcı Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserine dayanmaktadır. Smith, serbest ticaretin, ticarete taraf olan tüm ülkelerin yararına olduğunu ileri sürmüştür. Ticaret ve büyüme literatüründe bazı yazarlar serbest ticaret ile büyüme arasında pozitif ilişki bulurken, bazıları da negatif ilişki bulmuştur. Serbest ticaret ile büyüme arasında ilişki bulamayan çalışmalar da sınırlı olmakla birlikte mevcuttur.

Serbest ticaret ve büyüme arasında pozitif ilişki bulan yazarlara Baldwin ve Seghezza (1996), Frankel ve Romer (1999), Kurt ve Berber (2008) örnek verilebilir. Michaely (1977), serbest ticaret ile büyüme arasında

negatif bir ilişki bulmuştur. Sachs ve Warner (1995), Shan ve Sun (1998), Demir, Kutlar ve Üzümcü (2005) gibi yazarlar ise serbest ticaret ve büyüme arasında ilişki bulamamışlardır.

Finansal serbestlikle ilgili ilk çalışmalar McKinnon-Shaw tezi olarak bilinmektedir. Bu teze göre, finansal engellerin kalkması ve finansal derinliğin sağlanması, tasarruf ve yatırımları uyacaktır. Böylece daha etkin kaynak dağılımı sağlanarak ekonomik gelişme hızlanacaktır (Balassa, 1989).

Uzay (2002), kamu büyüklüğü ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1970-1999 dönemi itibarıyla Türkiye ekonomisi üzerinde test etmiştir. Analiz sonucunda Türkiye’de kamu büyüklüğünün (kamu harcamaları/GSYİH) kuvvetli olmamakla birlikte büyümeyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, GSYİH’den kamu harcamalarına ayrılan pay arttıkça büyüme azalmaktadır.

Peláez (2009), 103 ülkenin ekonomik serbestlik endekslerini kullanarak karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Ülkelerin 2007 yılı verilerini kullanan yazar, ülkeleri serbest, tamamen serbest, İslam ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve AB’ye son üye olan ülkeler olmak üzere beş gruba ayırmıştır. Analiz, ekonomik serbestlikle ilgili 10 farklı değişken için ayrı ayrı ve genel olarak yapılmıştır. Uygulama sonucunda, ekonomik serbestliği en az olan ülke grubunun İslam ülkeleri grubu olduğu ve son yıllarda ekonomik serbestliğin bu ülke grubunda giderek azaldığı ortaya konmuştur.

McGee (2007), 28 geçiş ekonomisinin 2007 yılına ait mali serbestlik endekslerini kullanarak karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Uygulama sonucunda, söz konusu geçiş ekonomileri arasında Kırgızistan’ın %95’lik bir oranla mali açıdan en serbest ülke özelliği taşıdığı ortaya konmuştur.

Emsen ve Değer (2007), geçiş ekonomilerinde 1991-2003 dönemi itibarıyla, siyasi ve ekonomik serbestliğin, büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Geçiş ekonomilerinin tamamı dikkate alındığında, ticari serbestleşmenin büyüme üzerine anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geçiş ekonomileri üst ve düşük gelir dilimlerine göre sınıflandırıldığında, üst gelir grubu için hem ticari hem de siyasi serbestleşmenin kişi başına gelir artışında anlamlı ve olumlu etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Öte yandan, düşük gelirli geçiş ekonomileri için ticari serbestleşmenin anlamlı etkileri bulunmuştur.

Türker (2009), ekonomik serbestlik ve büyüme arasındaki ilişkiyi dengeli panel veri analizi yöntemini kullanarak, 128 ülke ekonomisi üzerinde, 1996-2008 dönemi itibarıyla sınımlanmıştır. Analiz iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Birincisinde, ülkelerin genel olarak ekonomik serbestlik oranları ile büyüme oranları arasındaki ilişki analize tabi tutulmuştur. Buna göre ekonomik serbestlik ile büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. İkinci analizde ise, ekonomik serbestlikle ilgili dokuz farklı değişkenin büyüme ile ilişkisi etüt edilmiştir. Bu analiz sonucunda ise, girişim serbestliği, ticaret serbestliği, kamu büyüklüğü ve finansal serbestlik değişkenleri istatistiksel olarak anlamsız çıkarken, mali serbestlik, parasal serbestlik, yatırım serbestliği, mülkiyet hakları ve yozlaşmanın olmaması değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Mali serbestlik ve parasal serbestlik büyümeyle pozitif ilişkilidir. Bununla birlikte yatırım serbestliği, mülkiyet hakları ve yozlaşmanın olmaması büyümeyle negatif ilişkilidir.

Sarı vd (2010), 1990-2008 yılları arasında, beş Türkî Cumhuriyet ülkesinde (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan) ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik ve eş-bütünleşme analizi ile test etmişlerdir. Uygulamadan elde edilen bulgulara göre, kısa dönemde ihracat, büyümenin belirleyicileri değilken, uzun dönemde belirleyici bir rol oynamaktadır.

3 Orta Asya Cumhuriyetlerinde Ekonomik Serbestlik Dereceleri

Heritage Vakfı ve Fraser Enstitüsü, ülkelerin ekonomik serbestlik endekslerini yayınlamaktadır. Fraser Enstitüsü’nün verileri daha detaylı, Heritage Vakfı’nın verileri ise daha geniş bir zaman periyodunu kapsamaktadır. Bu nedenle analizimizde Heritage Vakfı’nın verileri kullanılmıştır. Ekonomik serbestlik endeksleri, “girişim serbestliği”, “ticaret serbestliği”, “mali serbestlik”, “kamu büyüklüğü”, “parasal serbestlik”, “yatırım serbestliği”, “finansal serbestlik”, “mülkiyet hakkı”, “yozlaşmanın olmaması” ve “emek serbestliği”dir. Burada Türkî Cumhuriyetler’in bu endeksler açısından durumu ortaya konulmakta ve büyümeyle ilişkisi incelenmektedir. Emek serbestliğiyle ilgili veriler 2005 yılından itibaren başladığı için analizde bu değişkene yer verilmemiştir. Büyümeyi temsil eden değişken büyüme oranıdır. Büyüme oranları IMF’nin web sayfasından “World Economic Outlook Database” adlı istatistiksel veri tabanından alınmıştır.

3.1 Girişim Serbestliği

Girişim serbestliği, hükümet müdahalesi olmadan bir bireyin işletme açma, yürütme ve kapatma hakkının bulunmasıdır. Tablo 1’de 1998-2011 dönemi itibarıyla Türkî Cumhuriyetler’in girişim serbestliği endeksleri gösterilmiştir. Tabloya göre, Türkmenistan dışındaki ülkelerde girişim serbestliği giderek artmıştır. Türkmenistan’da 1998 yılında 55 olan girişim serbestliği endeksi 2011 yılına gelindiğinde 30’a düşmüştür. 2011 yılında Türkî Cumhuriyetler arasında Kırgızistan 75,4 ile girişim serbestliği en yüksek olan ülke olmuştur. Kırgızistan’ı 74,3 ile Kazakistan, 72,9 ile de Azerbaycan takip etmiştir.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	55.0	55.0	55.0	55.0	55.0	40.0
2000	55.0	55.0	55.0	55.0	55.0	40.0
2005	55.0	55.0	55.0	55.0	55.0	40.0
2010	74.6	73.5	76.6	57.4	30.0	67.8
2011	72.9	74.3	75.4	60.7	30.0	66.8

Tablo 1: Girişim Serbestliği İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.2 Ticaret Serbestliği

Ticaret serbestliği, iki durumu ifade etmektedir. Birincisi, ülkenin diğer ülkelerden serbestçe mal ve hizmet ithal etmesidir. İkincisi ise, yurt içindeki vatandaşların uluslararası piyasalarda herhangi bir kısıtlama olmadan, serbestçe alıcı ve satıcı olarak faaliyette bulunma yeteneğine sahip olmasıdır. Bu faaliyetler üzerindeki herhangi bir engelleme, ticaret kısıtlaması olarak adlandırılır. Ticaret kısıtlamaları, ithalat ve ihracat üzerindeki vergiler, kotalar, ticaret yasakları ve düzenleyici engeller şeklinde kendini göstermektedir.

Tablo 2’de 1998-2011 yılları arasında Türkî Cumhuriyetler’in ticaret serbestliği endeksleri yer almaktadır. Tabloya göre, ülkelerin ticaret serbestliğinde artış ve azalışlar gözlenmektedir. Türkmenistan’da 1998’de 40 olan endeks ele alınan dönemde neredeyse iki kat artarak 2011 yılında 79,2 olarak gerçekleşmiştir. Kırgızistan’da 1998’de 65 olan endeks değeri söz konusu dönemde azalış göstermiş ve 63,2’ye düşmüştür. Analizin son yılı olan 2011’de ticaret serbestliğinin en fazla olduğu ülke 82,5’lik endeksle Tacikistan’dır. Tacikistan’ı 80,9 ile Kazakistan, 79,2 ile Türkmenistan izlemektedir.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	55.0	61.0	65.0	68.4	40.0	50.0
2000	55.0	67.0	65.2	75.0	25.0	50.0
2005	69.2	65.0	69.4	68.4	81.6	71.6
2010	77.1	85.9	75.9	82.5	79.2	65.1
2011	77.1	80.9	63.2	82.5	79.2	66.2

Tablo 2: Ticaret Serbestliği İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.3 Mali Serbestlik

Mali serbestlik, bireylerin ve işletmelerin, gelirlerini ve servetlerini kendi yararları için kullanma ve kontrol etme serbestliğine sahip olmasını ifade eder. Hükümetlerin ekonomik faaliyetlere müdahalesi mali serbestliği azaltmaktadır. Özellikle vergileme yoluyla hükümetler kendileri için gelir yaratarak ekonomik faaliyetler üzerine mali yükümlülükler getirebilir.

Tablo 3’de Türkî Cumhuriyetler’in mali serbestlik endeksleri 1998-2011 yılları itibariyle verilmiştir. Tabloya bakıldığında, ele alınan dönemde iniş-çıkışlar meydana gelse de, mali serbestliğin genellikle giderek yükseldiği görülmektedir. Söz konusu dönemde Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, mali serbestliği ciddi anlamda yükseltmişlerdir. İndeks değeri Tacikistan’da 57,5’den 88,6’ya; Türkmenistan’da 56,2’den 93,6’ya; Özbekistan’da ise 57,4’den 90,5’e yükselmiştir. 2011’de mali serbestlik endeksinin en düşük olduğu ülke 83,9 ile Azerbaycan; en yüksek olduğu ülke ise 93,6 ile Türkmenistan olmuştur.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	70.3	73.3	72.3	57.5	56.2	57.4
2000	71.3	80.6	69.3	57.6	83.3	59.4
2005	79.2	82.6	85.1	84.8	89.9	73.2
2010	79.5	87.9	92.9	88.9	90.2	88.4
2011	83.9	87.3	92.6	88.6	93.6	90.5

Tablo 3: Mali Serbestlik İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.4 Kamu Büyüklüğü

Hükümetlerin uygulamış oldukları politikalar ve bununla beraber gelen aşırı yükümlülükler ekonomi üzerinde, kamu harcamaları ve kamu gelirleri yaratılması açısından önemli bir husustur. Kamu ağırlıklı bir ekonomi yüksek harcama potansiyeliyle kısa dönemde hızlı büyümeyi sağlayabilir. Ancak bu durum, serbestliği azaltarak ülkenin büyüme potansiyeli üzerinde uzun dönemde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Günümüzde kamunun ekonomideki rolünün azaltılması görüşü ağırlık kazanmıştır. Bir ülkede kamunun ekonomi içindeki payı ne kadar az ise ekonomik serbestlik o kadar fazla demektir.

Tablo 4’de 1998-2011 itibariyle Türkî Cumhuriyetler’in kamu büyüklüğü endeksleri gösterilmiştir. İndeks değerlerinin yüksek olması kamunun ekonomideki rolünün az olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkî Cumhuriyetler’de genellikle kamunun ekonomideki payının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Analiz döneminin başlarında Azerbaycan, Kazakistan ve Tacikistan’da yüksek olan endeks değerlerinde dönem sonuna doğru düşme görülmüştür. Bu durum kamunun ekonomideki rolünün arttığını göstermektedir.

Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da ise endeks değerlerinin giderek arttığını ve dolayısıyla kamunun ekonomideki rolünün azaldığını söyleyebiliriz. Kamunun ekonomide en az öneme sahip olduğu ülke 95,5'lük endeks değeri ile Türkmenistan'dır.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	87.9	85.7	72.6	89.3	84.1	56.5
2000	76.5	88.0	86.8	90.3	79.7	65.3
2005	87.0	85.9	81.5	88.9	90.8	58.5
2010	77.5	82.1	80.2	78.0	94.7	72.6
2011	71.0	78.5	74.2	77.3	95.5	71.0

Tablo 4: Kamu Büyüklüğü İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.5 Parasal Serbestlik

Parasal serbestlik, para piyasasına çok fazla müdahale edilmediği ya da para politikasının istikrarlı olduğu durumu ifade etmektedir. Bireyler ve firmalar, istikrarlı ve güvenilir bir ulusal paraya ihtiyaç duyarlar. Parasal serbestlik olmadan uzun vadede değer oluşturmak zordur. Bir ülkenin parasının değerini büyük ölçüde hükümetin uyguladığı para politikası belirler. İstikrarlı bir para politikası uygulandığında, bireyler ve firmalar piyasa fiyatlarına güvenecek ve geleceğe yönelik doğru tahminler yapabileceklerdir. Böylece yatırım ve tasarrufla ilgili geleceğe yönelik plan yapmak kolaylaşacak, bunun yanı sıra bireyler ve firmalar daha yüksek bir ekonomik serbestliğe kavuşacaklardır.

Tablo 5'de Türkî Cumhuriyetler'in 1998-2011 yılları arasında parasal serbestlik endeksleri yer almaktadır. Söz konusu endeks açısından farklılık arz etmekle birlikte, ülkelerde parasal serbestliğin arttığını söyleyebiliriz. Analiz dönemi olan 1998-2011'in başlarında, Kırgızistan hariç tüm ülkelerde parasal serbestlik endeksi sıfır olarak gerçekleşmiştir. Bunun anlamı, söz konusu ülkelerde parasal serbestliğin hiç gerçekleşmediğidir. Bununla birlikte tüm ülkeler giderek parasal serbestliklerini artırmışlardır. 2011'e gelindiğinde parasal serbestliğin en düşük olduğu ülke 61,7 ile Özbekistan; en yüksek ülke ise 72,6 ile Azerbaycan'dır.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	0.0	0.0	41.1	0.0	0.0	0.0
2000	70.7	62.6	65.0	25.6	15.4	48.5
2005	80.4	73.9	78.8	58.6	68.3	53.4
2010	62.7	65.6	62.2	58.4	62.8	62.4
2011	72.6	69.9	68.6	64.5	69.6	61.7

Tablo 5: Parasal Serbestlik İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.6 Yatırım Serbestliği

Yatırım serbestliği, yatırımlar üzerinde engellerin olmadığı durumu ifade eder. Yatırımlar üzerindeki kısıtlamalar hem sermaye girişini hem de sermaye çıkışını sınırlandırmaktadır. Ülkeler yatırım üzerine ne kadar fazla kısıtlama koyarsa, girişimcilik faaliyetleri azalacak ve buna bağlı olarak ekonominin büyüme hızı da o kadar düşük olacaktır.

Tablo 6'da 1998-2011 itibarıyla Türkî Cumhuriyetler'in yatırım serbestliği endeksleri yer almaktadır. Tabloya göre, ele alınan dönemde bazı ülkelerde yatırım serbestliği artarken bazılarında ise azalmış, hatta sıfır olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde yatırım serbestliği endeksini, Azerbaycan 30'dan 55'e, Kırgızistan 50'den 55'e yükseltmiştir. Kazakistan iniş çıkışlarla başlangıçtaki 30 seviyesine yeniden dönmüştür. Tacikistan 30'dan 20'ye; Türkmenistan ve Özbekistan ise 30'dan sıfıra düşürmüşlerdir. 2011 yılı itibarıyla Türkmenistan ve Özbekistan'da yatırım serbestliği bulunmamaktadır. Bunun nedeni, bu ülkelerde yatırımcıların, hantal bürokrasi, kamulaştırma, ağır ve keyfi düzenlemeler, yozlaşma, politik kargaşa gibi böyle engellerle karşı karşıya kalmalarıdır. Ayrıca, uluslararası ödemeler ve transferler, hükümet onayını gerektirmektedir. Özellikle, Özbekistan'da yabancı yatırımcıların mülk edinme hakkı bulunmamaktadır. Bu da yatırım serbestliğini engellemektedir.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	30.0	30.0	50.0	30.0	30.0	30.0
2000	30.0	30.0	50.0	30.0	30.0	30.0
2005	30.0	10.0	30.0	30.0	30.0	30.0
2010	55.0	30.0	50.0	25.0	0.0	10.0
2011	55.0	30.0	55.0	20.0	0.0	0.0

Tablo 6: Yatırım Serbestliği İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.7 Finansal Serbestlik

Finansal serbestlik, bankacılık faaliyetleri gibi finansal akımlar üzerinde engellemelerin olmamasını ifade eder. Ülkeler, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar üzerinde çeşitli denetimlerde bulunurlar. Hükümet tarafından

uygulanan bankacılık ve finansla ilgili aşırı düzenlemeler rekabeti sınırlar, etkinliği azaltır ve finansal girişimcilik faaliyetlerinin maliyetini artırır. Bu da yatırımcıların ve firmaların ödünç alma maliyetini artırarak büyümeyi yavaşlatır.

Tablo 7’de Türkî Cumhuriyetler’in 1998-2011 dönemi itibariyle finansal serbestlik endeksleri gösterilmiştir. Genel olarak bakıldığında, ülkelerin finansal serbestliklerinin düşük olduğunu söyleyebiliriz. Finansal serbestliğin en düşük olduğu ülkeler 10’luk endeks değeri ile Türkmenistan ve Özbekistan; en yüksek ülkeler 50’lik endeks değeri ile Kazakistan ve Kırgızistan’dır.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	30.0	30.0	50.0	30.0	10.0	10.0
2000	30.0	30.0	50.0	30.0	10.0	10.0
2005	30.0	30.0	50.0	10.0	10.0	10.0
2010	40.0	50.0	50.0	40.0	10.0	10.0
2011	40.0	50.0	50.0	40.0	10.0	10.0

Tablo 7: Finansal Serbestlik İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.8 Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkı, hükümet tarafından kanunlarla güvence altına alınan bireysel olarak mülk biriktirme yeteneğini ifade eder. Bireyler özgür bir şekilde mülk sahibi olabiliyorlarsa bu endeks yüksek, mülk sahibi olmanın önünde engeller varsa bu endeks düşük olmaktadır.

Tablo 8’de 1998-2011 dönemi itibariyle Türkî Cumhuriyetler’in mülkiyet hakkı endeksleri verilmiştir. Tabloya göre, tüm ülkelerde mülk edinmenin önünde engellerin olduğunu ve bu açıdan serbesti olmadığını söyleyebiliriz. Ele alınan dönemde Kazakistan dışındaki ülkelerde mülkiyet hakkı endeksinin düştüğünü görmekteyiz. Söz konusu endeks Azerbaycan’da 30’dan 20’ye; Kırgızistan ve Tacikistan’da 30’dan 25’e; Türkmenistan’da 30’dan 10’a ve Özbekistan’da 30’dan 15’e düşmüştür.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0
2000	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0
2005	30.0	30.0	30.0	30.0	10.0	30.0
2010	20.0	30.0	25.0	25.0	10.0	20.0
2011	20.0	35.0	25.0	25.0	10.0	15.0

Tablo 8: Mülkiyet Hakkı İndeksleri Kaynak: The Heritage Foundation

3.9 Yozlaşmanın Olmaması

Yozlaşma, sahtekârlık veya bozulma olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak yozlaşma, sistemdeki bozulma ve bireylerin kişisel olarak çıkar sağlama yeteneği şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle ekonomik faaliyetlerde rüşvetin bulunması yozlaşma olarak adlandırılabilir.

Tablo 9’da 1998-2011 yılları itibariyle Türkî Cumhuriyetler’in yozlaşmanın olmadığı durumdaki endeks değerleri verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, endeks değerlerinin çok düşük olması ekonomide rüşvetin yoğun bir şekilde yer aldığını ifade etmektedir. Analiz döneminin başında daha az yozlaşma bulunan Azerbaycan ve Kırgızistan’da yozlaşmanın giderek arttığı ve bu nedenle endeks değerlerinin düştüğünü söyleyebiliriz. 1998’de söz konusu iki ülkede 30 olan endeks değerleri, 2011 yılına gelindiğinde Azerbaycan’da 23’e, Kırgızistan’da ise 19’a düşmüştür. Diğer ülkelerde 1998 yılında 10 olan endeks değerleri, 2011 yılında artış göstermekle beraber düşük seviyelerdedir. 2011’de en yüksek endeks değerine sahip ülke 27’lik değer ile Kazakistan’a aittir.

Yıllar/Ülkeler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
1998	30.0	10.0	30.0	10.0	10.0	10.0
2000	30.0	10.0	30.0	10.0	10.0	10.0
2005	18.0	24.0	21.0	18.0	10.0	24.0
2010	19.0	22.0	18.0	20.0	18.0	18.0
2011	23.0	27.0	19.0	20.0	18.0	17.0

Tablo 9: Yozlaşmanın Olmamasıyla İlgili İndeksler Kaynak: The Heritage Foundation

3.10 Türkî Cumhuriyetler’de Genel Ekonomik Serbestlik Derecesi ve Büyüme İlişkisi

Bu kısımda Türkî Cumhuriyetler’deki genel ekonomik serbestlik derecesi ile büyüme arasında ilişki olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Tablo 10 bu amaçla oluşturulmuştur. Tabloda Türkî Cumhuriyetler’in 1998-2011 dönemi itibariyle serbestlik endeksleri ve büyüme oranları yer almaktadır.

Yıllar / Ülkeler	Azerbaycan		Kazakistan		Kırgızistan		Tacikistan		Türkmenistan		Özbekistan	
	Serb. İndeksi	Büy. Oranı	Serb. İndeksi	Büy. Oranı	Serb. İndeksi	Büy. Oranı	Serb. İndeksi	Büy. Oranı	Serb. İndeksi	Büy. Oranı	Serb. İndeksi	Büy. Oranı
1998	43.1	6,0	41.7	-1,9	51.8	2,1	41.1	5,3	35.0	6,7	31.5	4,3
1999	47.4	11,4	47.3	2,7	54.8	3,7	41.2	3,7	36.1	16,5	33.8	4,3
2000	49.8	6,2	50.4	9,8	55.7	5,4	44.8	8,3	37.6	18,6	38.1	3,8
2001	50.3	6,5	51.8	13,5	53.7	5,3	46.8	10,2	41.8	20,4	38.2	4,2
2002	53.3	8,1	52.4	9,8	51.7	-0,1	47.3	9,1	43.2	15,8	38.5	4,0
2003	54.1	10,5	52.3	9,3	56.8	7,0	46.5	10,2	51.3	17,1	38.3	4,2
2004	53.4	10,2	49.7	9,6	58.0	7,0	48.7	10,6	50.7	14,7	39.1	7,4
2005	54.4	26,4	53.9	9,7	56.6	-0,2	50.4	6,7	47.6	13,0	45.8	7,0
2006	53.2	34,5	60.2	10,7	61.0	3,1	52.6	7,0	43.8	11,0	48.7	7,5
2007	54.6	25,0	59.6	8,9	60.2	8,5	53.6	7,8	43.0	11,1	51.5	9,5
2008	55.3	10,8	61.1	3,2	61.1	7,6	54.4	7,9	43.4	14,7	51.9	9,0
2009	58.0	9,3	60.1	1,2	61.8	2,9	54.6	3,9	44.2	6,1	50.5	8,1
2010	58.8	5,0	61.0	7,3	61.3	-0,5	53.0	6,5	42.5	9,2	47.5	8,5
2011	59.7	0,1	62.1	7,5	61.1	5,7	53.5	7,4	43.6	14,7	45.8	8,3

Tablo 10: Genel Ekonomik Serbestlik İndeksleri ve Büyüme Oranları **Kaynaklar:** The Heritage Foundation, IMF

Söz konusu iki değişken arasında ilişkiyi net olarak görebilmek amacıyla, tablodaki verilerden yararlanılarak, her bir ülke için Şekil 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 oluşturulmuştur. Şekil 1'e göre, Azerbaycan'da serbestlik ve büyüme arasında pozitif ya da negatif yönde uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edemeyiz. Bununla birlikte 2006-2011 yılları arasında serbestlikle büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Söz konusu yıllar arasında ekonomik serbestlik arttıkça büyüme oranının azaldığı görülmektedir.

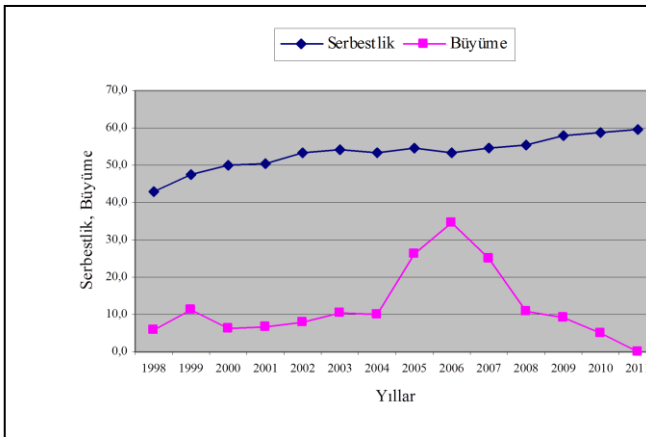
Şekil 2'ye göre, Kazakistan'da da serbestlik ve büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak 1998-2001, 2004-2007 ve 2009-2011 yılları arasında pozitif yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Söz konusu dönemlerin hepsinde ekonomik serbestlik artarken büyüme de artış göstermiştir.

Şekil 3'e göre, Kırgızistan'da 1998-2006 yılları arasında iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin 2001-2002 arasında serbestlik azalırken büyüme de azalmış; 2002-2003 arasında serbestlik artarken büyüme de artış göstermiştir. 2007-2010 yılları arasında ise, negatif bir ilişki söz konusudur. İlgili dönemde ekonomik serbestlik artarken büyüme azalmıştır.

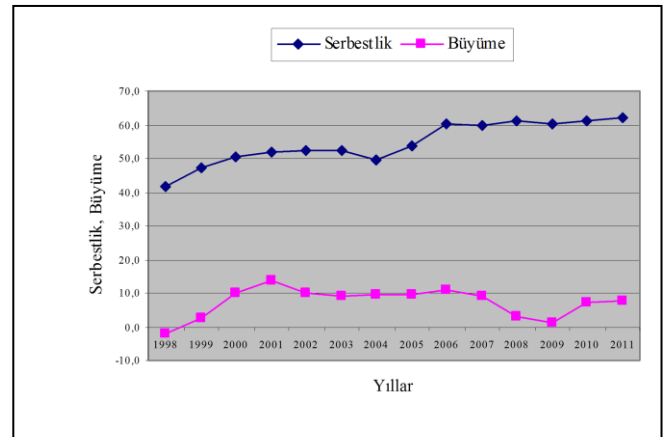
Şekil 4'e göre, 1998-2001 ve 2005-2008 dönemlerinde Tacikistan'da serbestlik ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki meydana gelmiştir. Bu dönemlerde serbestlik artarken büyüme de artış göstermiştir.

Şekil 5'e göre, Türkmenistan'da 1998-2001 ve 2002-2006 dönemlerinde ekonomik serbestlik ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. 2008-2010 arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

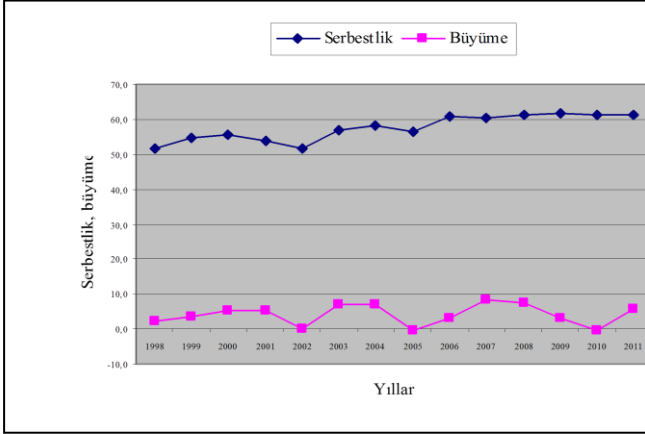
Şekil 6'ya göre Özbekistan'da 2001-2004 ve 2005-2007 dönemlerinde söz konusu iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İlgili dönemlerde ekonomik serbestlik arttığında büyüme de artış göstermiştir.

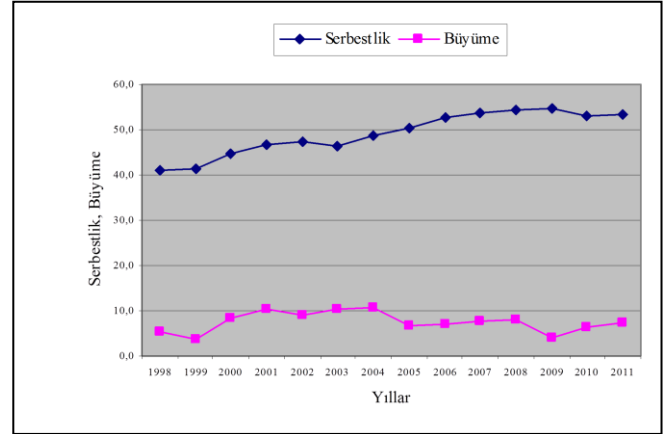
Şekil 1: Azerbaycan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

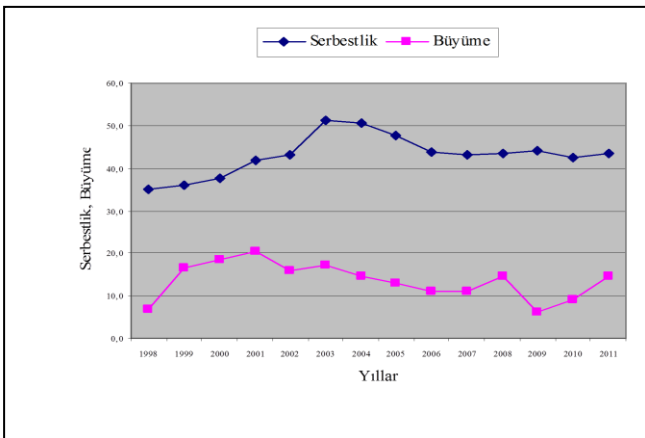
Şekil 2: Kazakistan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

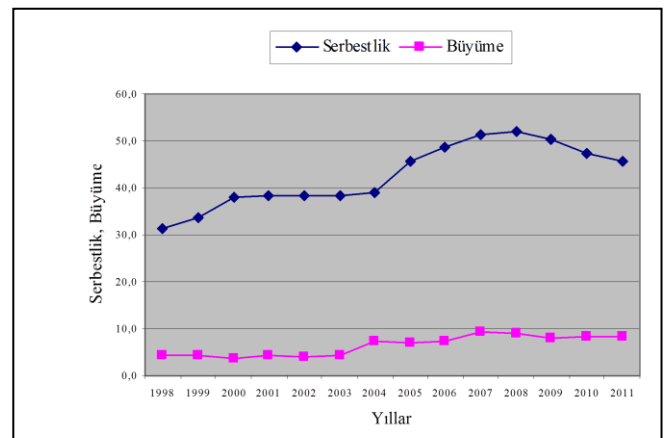
Şekil 3: Kırgızistan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

Şekil 4: Tacikistan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

Şekil 5: Türkmenistan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

Şekil 6: Özbekistan'da Ekonomik Serbestlik ve Büyüme İlişkisi

4 Sonuç

Ülkelerin hızlı büyüme çabaları, öteden beri uygulamış oldukları korumacı ve devletçi politikaları terk etmelerine ve ekonomilerini dış piyasalara açmalarına neden olmuştur. Türkî Cumhuriyetler de Sovyetler Bloku'nun çöküşünden sonra daha liberal politikalar uygulamaya başlamışlardır. Liberal politikalar ve serbestleşme hareketlerinin Türkî Cumhuriyet ülkeleri üzerindeki etkisini test etmek amacıyla, ekonomik serbestlik ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.

Dokuz ekonomik serbestlik değişkenine bakıldığında, Türkî Cumhuriyetler'in girişim serbestliği, ticaret serbestliği, mali serbestlik, kamu büyüklüğü ve parasal serbestlik açısından yüksek endeks değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Bu değişkenlerde ülkeler yaklaşık 70 ve üstü endeks değerlerine sahiptir. Başka bir deyişle Türkî Cumhuriyetler, girişim, ticaret, mali, parasal ve kamu büyüklüğü açısından ekonomik serbestlik önemli ölçüde gerçekleştirilebilmiştir. Ancak yatırım serbestliği, finansal serbestlik, mülkiyet hakkı ve yozlaşmanın olmamasıyla ilgili değişkenlerde oldukça düşük endeks değerlerine sahiptir. Söz konusu değişkenlerin bir kısmında endeks değerleri sıfıra kadar düşmüştür. Dolayısıyla yatırım, finans, mülkiyet ve yozlaşma açısından serbestliği gerçekleştirilememişlerdir.

Çalışmada ayrıca, Türkî Cumhuriyetler'de genel ekonomik serbestlik derecesi ile büyüme ilişkisi ülkeler bazında incelenmiştir. Analiz sonucunda, ülkelerin hiçbirinde uzun dönemli ilişkiye rastlanmamıştır. Mevcut ilişkiler kısa dönemli nitelik taşımaktadır. Örneğin, Azerbaycan'da 2006-2011 yılları arasında ekonomik serbestlik ve büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kazakistan'da 1998-2001, 2004-2007 ve 2009-2011 yılları arasında pozitif yönlü ilişkiye rastlanmıştır. Kırgızistan'da 1998-2006 yılları arasında pozitif; 2007-2010 yılları arasında ise, negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Tacikistan'da 1998-2001 ve 2005-2008 dönemlerinde serbestlik ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki gözlenmiştir. Türkmenistan'da 1998-2001 ve 2002-2006 dönemlerinde pozitif; 2008-2010 döneminde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Özbekistan'da ise, 2001-2004 ve 2005-2007 dönemlerinde söz konusu iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Kısa dönemli de olsa Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'da pozitif yönlü; Kırgızistan ve Türkmenistan'da hem pozitif hem de negatif yönlü; Azerbaycan'da ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Ekonomik serbestlik, sadece dış ticaret ve finansal serbestlik olarak değerlendirildiğinde, uygulamalı literatürde, ekonomik serbestliğin büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu görüşü hâkimdir. Ancak ekonomik serbestlik, tüm alanlarda serbestlik olarak değerlendirildiğinde, serbestliğin büyümeyi pozitif ya da negatif yönde etkilediği hususunda hâkim bir görüş bulunmamaktadır. Türkî Cumhuriyetler için yaptığımız analizde de serbestliğin büyümeyi kesin olarak pozitif ya da negatif etkilediğini söyleyemeyiz. Analiz döneminin uzatılabilmesi sonuçların muhtemel olarak daha farklı çıkmasına yol açabilir. Bu anlamda, ekonomik serbestlik ve büyüme arasındaki ilişki, yeni araştırmalar için problem alanı olarak kalmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Balassa, Bela, 1989. "Financial Liberalization in Developing Countries", *REPEC Working Papers*, <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/55.html> Erişim Tarihi: 04.03.2012
- Baldwin, Richard E. and Elena Seghezza, 1996. "Testing for Trade-Induced Investment-Led Growth", *NBER Working Paper Series*, No. 5416, <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5416.html> Erişim Tarihi: 04.03.2012
- Demir, Osman, Aziz Kutlar ve Adem Üzümcü, 2005. "Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **9**, Sayı 1, s. 180-196.
- Emsen, Ö. Selçuk ve M. Kemal Değer, 2007. "Ticari ve Siyasal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, **21**, Sayı: 2, Haziran 2007, s. 161-195.
- Frankel, Jeffrey A. and David Romer, 1999. "Does Trade Cause Growth?", *The American Economic Review*, **89**, June, p. 379-399.
- Heritage Foundation, 2012. Economic Freedom Statistics by Countries, <http://www.heritage.org/index/> Erişim Tarihi: 10.03.2012
- Holmes, Kim R.; Edwin J. Feulner; Mary Anastasia O'Grady, 2008. *2008 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation and The Wall Street Journal, Washington.
- IMF, 2012. Gross Domestic Product Statistics by Countries, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/weoselgr.aspx> Erişim Tarihi: 10.03.2012
- Kurt, Serdar ve Metin Berber, 2008. "Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, **22**, Sayı 2, s. 57-80.
- McGee, Robert W., 2007. "Fiscal Freedom in Transition Economies and the OECD: A Comparative Study", *Andreas School of Business Working Paper Series*, p. 1-39.
- Michaely, Michael, 1977. "Exports and Growth: An Empirical Investigation", *Journal of Development Economics*, **4**, p. 49-53.
- Miller, Terry and Kim R. Holmes, 2012. *Highlights of the 2011 Index of Economic Freedom*, http://www.heritage.org/index/pdf/2011/index2011_highlights.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2012
- Peláez, Rolando F., 2009. "Economic Freedom: A Comparative Study", *Journal of Economics and Finance*, **33**, p. 246-258.
- Sachs, J. and A. Warner, 1995. "Economic Reform and the Process of Global Integration", *Brookings Papers on Economic Activity*, **1**, p. 1-118.
- Sarı, Selahattin; Cevat Gerni; Kemal Değer ve Ö. Selçuk Emsen, 2010. "Geçiş Sürecindeki Türk Cumhuriyetlerinde Ekonomik Büyüme ve İhracat İlişkileri", *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*, İstanbul, 4-5 Kasım 2010.
- Shan, J. and Sun, F., 1998. "Export -Led Growth Hypothesis for Australia: An Empirical Re-Investigation", *Applied Economics Letters*, **5**, p. 423-428.
- Türker, Oğuzhan, 2009. "Ekonomik Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi", *Uluslararası Davraz Kongresi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 24-27 Eylül 2009.
- Uzay, Nasfet, 2002. "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)", *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 19, Temmuz-Aralık, s. 151-172.